

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ЛЬВІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

На правах рукопису

ПЕРОВИЧ ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ
УПРАВЛІННЯ ЗВІЛЬШЕННЯМ ВИРОБНИЦТВА ТОВАРІВ
НАРОДНОГО ВЖИТКУ І ПОПОВНЕННЯ ТОВАРИХ
РЕСУРСІВ

Спеціальність: 08.00.05 – Економіка, планування, організація
управління народним господарством і його галузями

Дисертація
у вигляді наукової доповіді на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук

Львів - 1993

Робота виконана в Львівському відділенні Інституту економіки АН України

Науковий керівник: член-кореспондент АН України, доктор економічних наук, професор Додішнів М.І.

Науковий консультант: доктор економічних наук Башнянин Г.І.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор Тивончук І.О.
кандидат економічних наук Манів З.О.

Ведуча організація: Науково-дослідний економічний інститут
Мінекономіки України

Захист відбудеться "26" березня 1993 р. в _____ год. на засіданні спеціалізованої ради Д 016.39.03 у Львівському відділенні Інституту економіки АН України за адресою: 290008 м. Львів, вул. Театральна, 17

З дисертацією у вигляді наукової доповіді можна ознайомитись в бібліотеці Львівського відділення Інституту економіки АН України.

Автореферат розісланий "26" лютого 1993 р.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00826202 (K)

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат економічних
наук

ЖОВТАНЕЦЬКИЙ В.І.

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Приоритетний розвиток тих галузей економіки, які головною метою мають задоволення потреб людей, повинен бути визначальним в розробці соціально-економічної політики України. Задоволення попиту населення на всі види товарів є кінцевою метою всього відтворювального циклу, результатом його ефективного функціонування. Великий незадовільнений попит дестабілізує споживацький ринок. Дефіцит набуває хронічного характеру, що веде до негативних соціально-економічних і політичних наслідків.

Орієнтація виробників на потреби споживача, виробництво товарів народного вжитку /ТНВ/ є одним із важливих напрямків формування ринкових відносин. При цьому значна увага повинна приділятися використанню регіональних резервів нарощування обсягів ТНВ. Тому постійно зростає актуальність даної проблеми, недостатня розробленість якої обумовлює необхідність її поглибленого дослідження. Все це зумовило вибір автором теми дисертаційної роботи, її мету, структуру і зміст.

Мета і завдання дослідження полягають в тому, щоб на основі економічного аналізу стану виробництва ТНВ визначити пріоритетні шляхи його інтенсифікації, зростання обсягів виробництва і реалізації ТНВ, обґрунтувати застосування організаційно-економічних методів впливу на цей процес із врахуванням сучасного стану економіки республіки.

Автором з позицій системного підходу розроблені і вирішені наступні завдання:

визначені фактори і умови нарощування випуску ТНВ на загальнодержавному і регіональному рівнях;

досліджені економічні і організаційні методи залучення в товарообіг місцевих ринкових ресурсів в умовах роздержавлення і приватизації;

обґрунтовані пропозиції по стимулюванню розвитку виробництва товарів народного вжитку з урахуванням сучасних нетрадиційних форм організації виробництва і мотивації ефективної праці;

розроблені і сформульовані основні положення по формуванню регіональної системи управління виробництвом ТНВ;

визначені шляхи вдосконалення економічних зв'язків промислових підприємств і торговельних організацій з метою скорочення циклу виробництва – торгівля – покупці товарних ресурсів.

Предмет і об'єкт дослідження. У відповідності з метою і зада-

чами дисертаційної роботи предметом дослідження є організаційно-економічні методи управління і особливості їх застосування для нарощування обсягів випуску ТНВ в умовах глибокої економічної кризи, переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки. Об'єктом дослідження є процес нарощування обсягів виробництва і реалізації ТНВ в західному регіоні України.

Методологія і методика дослідження. Методологічною основою даного дослідження є положення економічної теорії, які стосуються питань розширеного відтворення і проблем підвищення його ефективності, які знайшли відображення в Законах і підзаконних актах України з питань радикальної економічної реформи.

В процесі дослідження використовувались методи статистичного аналізу, нормативний, балансовий, економіко-математичного моделювання.

Дослідницькою базою дисертації послужили статистична інформація, зібрана автором, методично-нормативна документація по проблемі, результати наукових досліджень, наукові праці вітчизняних і іноземних дослідників. В процесі дослідження використані методичні розробки галузевих та академічних науково-дослідних організацій, вузів.

Наукова новизна дослідження полягає в наступному:

виявлені основні причини організаційно-економічного характеру, які стримують виробництво і реалізацію ТНВ, задоволення потреб в них широких верств населення;

обґрунтовано пріоритетні напрямки стимулювання випуску ТНВ і розроблено класифікацію факторів, які найсуттєвіше впливають на цей процес;

визначено пріоритетні напрямки нарощування випуску ТНВ і економічні важелі, що забезпечують їх розвиток, обґрунтовано межі застосування цих факторів на загальнодержавному і регіональному рівнях;

розроблені пропозиції і рекомендації по організації управління виробництвом товарів народного споживання в умовах ринкових відносин;

запропоновані шляхи вдосконалення економічних взаємозв'язків промислових підприємств і торгівлі.

Практична значимість роботи. Науково-методичні і практичні рекомендації автора, розроблені на основі результатів дослідження, зокрема пропозиції по вдосконаленню організаційно-економічних методів управління випуском і реалізацією ТНВ на регіональному

рівні, використовуються владними і господарськими структурами Західних областей України в практичній роботі по насиченню споживчого ринку регіону ТНВ, перш за все за рахунок місцевих резервів.

Апробація рє удьтатів дослідження. Основні наукові висновки і пропозиції дослідження отримали схвалення на Республіканському науково-технічному семінарі керівних працівників торгівлі /м.Одеса, 1991 р./, постійно діючому Республіканському семінарі по проблемам розвитку комісійної торгівлі /м.Івано-Франківськ, 1992 р./, обласній науково-технічній конференції по покращенню обслуговування населення товарами /м. Івано-Франківськ, 1992 р./, Всесовізній конференції "Вдосконалення механізму взаємозв'язку торгівлі та промисловості" /м. Дніпропетровськ, 1989 р./.

Результати досліджень автора знайшли відображення в ряді наукових доповідей та доповідних записках Укооспілки, обласним організаціям Львівської, Івано-Франківської та інших областей Західної України, господарським та профспілковим органам. Результати дослідження можуть бути використані при розробці програми і довгострокових прогнозів розвитку народного господарства України і окремих регіонів.

Наукові публікації по результатах дослідження. Основні висновки, пропозиції і рекомендації по матеріалах дисертації відображені в монографії і статтях загальним обсягом біля 10 д.а.

Структура роботи. Дисертація у формі наукової доповіді складається із загальної характеристики роботи, трьох розділів, заключення та списку наукових праць по темі роботи.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В Україні виробництво товарів народного споживання і надання платних послуг є істотно нижчим від потреб населення і забезпечення умов для збалансованого розвитку народного господарства республіки. Загальний обсяг виробництва товарів народного споживання /ТНВ/ у порівняльних цінах 1991 р./ становив /млрд.крб./¹:

1985 р.	1990 р.	1991 р.
136,3	175,1	166,2

В % до попереднього року цей показник /без алкогольних напоїв/ становив²:

101,7	105,3	94,2
-------	-------	------

В розрахунку на душу населення в 1991 р. виробництво ТНВ /без алкогольних напоїв/ складає 2995 крб., в тому числі продовольчі товари - 1536 крб.³ В 1989 р. цей показник відповідно дорівнював

1187 та 572 крб.⁴ Проте рівень задоволення населення України по не-продовольчих товарах не досягав і половини потреби, розрахованої за раціональними /дуже недосконалими/ нормами: 49,1-49,5 %, а без товарів легкої промисловості - менше як 41,5 %⁵.

Абсолютне зростання загального обсягу виробництва ТНВ є результатом вже не щорічного, не щомісячного, а значно частішого зростання цін на дану групу товарів та послуг, що дуже знижує життєвий рівень населення. Вартість споживчого "кошика" у червні 1992 р. порівняно з груднем 1991 р. зросла майже у 8 разів. У той же час середня заробітна плата працівників державного сектору економіки зросла приблизно лише в 4 рази.⁶ Цей процес знайшов своє продовження і в наступні місяці, особливо після прийняття Кабінетом міністрів України постанови про регулювання цін на ряд товарів першої необхідності. В умовах суцільного дефіциту ТНВ різко зросли ціни "чорного ринку" і комерційної торгівлі. Вони виявилися приблизно в 10 і більшеразіввищі, ніж в державній роздрібній торгівлі.

Галузева структура промисловості в областях Західної України більше орієнтована на випуск ТНВ, ніж в інших регіонах країни. Зокрема, в Івано-Франківській області доля легкої промисловості в 1991 р. складала 17 % від загального обсягу товарної продукції промисловості області, а харчової - 18,8 %. Проте, ці показники суттєво нижчі, ніж в розвинених країнах світу, де, зокрема, на продукції легкої промисловості припадає 25 - 40 % товарного обсягу.

Внаслідок несприятливих економічних умов виробництво ТНВ в 1992 р. суттєво скоротилось. Так, за 9 місяців 1992 р. в Івано-Франківській області питома вага ТНВ в виробництві товарної продукції знизилась проти 1991 р. в хімічній і нафтохімічній промисловості з 7,6 % до 1,7 %, в машинобудуванні - з 21,7 % до 7,0 %, в лісовій і деревообробній промисловості - з 39,0 % до 28,7 %, а в середньому по області - з 22,9% до 16,2 %. /табл. 1/.

За 9 місяців 1992 р. промисловістю області вироблено товарів народного споживання на 15641325 тис.крб. З них найбільший обсяг виробництва припадає на підприємства харчової промисловості-

1. Україна в цифрах у 1991 р.: Корот. стат. довід.-К.: Техніка, 1992. - С.4.

2. Там же. - С.4.

3. Там же. - С.67.

4. ЕРУ, № II, 1990.- С. 19.

5. Там же. - С.19.

6. Урядовий кур'єр, № 34, 14 серпня 1992 р. - С.6.

Таблиця I

Питома вага товарів народного споживання
в виробництві товарної продукції /в спів-
ставимих цінах/

Галузі промисловості	1991 р.	9 місяців 1992 р.
Всього по області:	22,9	16,2
Електроенергетика	0,07	0,095
Паливна промисловість	0,44	0,19
Металургійна промисловість	немає даних	немає даних
Хімічна і нафтохімічна промисловість	7,6	1,7
Машинобудування і металообробка	21,7	7,03
Лісова і деревообробна промисловість	39,0	28,65
Промисловість будматеріалів	13,1	21,2
Легка промисловість	35,2	36,73
Харчова промисловість	93,9	89,3

5306124 тис.крб. /33,93 %/, лісової і деревообробної - 4196511 тис.крб. /26,83 %/, легкої промисловості - 3447497 тис.крб. /22,04 %/. Найменший обсяг виробництва товарів народного споживання в електроенергетиці - 5121 тис.крб. /0,03 %/, паливної промисловості - 19105 тис.крб. /0,12 %/. Порівняно з 1991 р. майже в 2 рази зменшилась частка підприємств машинобудування і металообробки в виробництві товарів народного споживання. В той же час збільшилась в 1,3 рази частка підприємств лісової і деревообробної промисловості, а по решті галузей зміни незначні /табл.2/.

В цілому по Україні обсяг виробництва ТНВ за 7 місяців 1992 р. становив 513 млрд. крб. /84,9 % до відповідного періоду минулого року/, з них непродовольчих товарів - 294 млрд.крб. /91,5 %/. Понад половини підприємств, що випускають товари, знизили їх виробництво, особливо в Дніпропетровській, Житомирській, Львівській, Запорізькій, Луганській областях і в м. Києві. Найбільше таких підприємств у металургійній промисловості, у промисловості будівельних матеріалів, концерні "Укрмісцепром".

Підприємства легкої промисловості працювали вкрай неритмічно через систематичні зриви поставок сировини за імпортом, особливо з країн СНД. Внаслідок цього порівняно з січнем-липнем минулого

року допущено зниження випуску тканин, килимових виробів, панчішно-шкарпеткових та трикотажних виробів, швейних виробів, взуття, товарів дитячого асортименту.

Відомо, що успіх економічної реформи, особливо, якщо її здійснення починається в умовах глибокої економічної кризи, в значній мірі залежить від соціальної стабільності суспільства і під-

Таблиця 2

Галузева структура виробництва
товарів народного споживання

Номер п/п	Галузі промисловості	Виробництво товарів народного споживання	
		1991 р.	9 місяців 1992 р.
	Всього по області:	100	100
	Електроенергетика	0,01	0,03
	Паливна промисловість	0,12	0,12
	Металургійна промисловість	немає даних	немає даних
	Хімічна і нафтохімічна промисловість	5,43	6,93
	Машинобудування і металообробка	13,80	6,95
	Лісова і деревообробна промисловість	19,98	26,83
	Промисловість будматеріалів	2,71	3,17
	Легка промисловість	23,11	22,04
	Харчова промисловість	34,84	33,93

тримки економічної політики дій уряду широкими соціальними верствами. Кредит довіри урядовій економічній політиці вимагає підкріплення реальними позитивними змінами умов життя населення. В зв'язку з цим збільшення випуску товарів першої необхідності, до числа яких входить більша частина товарів народного вжитку, стає в сучасних умовах не лише економічною, але й соціально-політичною проблемою, котра вимагає негайного вирішення. Це можливе лише при науковому обґрунтуванні напрямків активізації організаційно-економічних факторів збільшення виробництва ТНВ, виробленні економічного механізму, який би забезпечив створення відповідного економічного середовища.

Вирішення проблеми нарощування випуску ТНВ передбачає створення таких економічних умов, при яких забезпечувалось би максима-

льне узгодження всіх економічних інтересів. Повне узгодження цих інтересів практично неможливе, оскільки між ними завжди існують протиріччя. Ефективність економічних заходів безпосередньо залежить від того, в якій мірі співпадають індивідуальні, колективні і державні інтереси. При цьому необхідно забезпечувати їх баланс, щоб не допустити досягнення, наприклад, так званих загальнодержавних інтересів за рахунок індивідуальних і колективних.

Формування ринкової економіки передбачає створення основних інститутів ринку і ринкової інфраструктури. В зв'язку з цим принципово важливим питанням виступає потреба докорінної зміни ставлення держави до кожного члена суспільства, як найбільш цінного елемента продуктивних сил і до приватної власності, як матеріальної основи їх розвитку. В основі одного з найважливіших інститутів ринку – конкуренції – лежить рівність всіх суб'єктів господарювання, незалежно від форми власності на засоби виробництва. Досвід адміністративно-командного управління економікою в умовах монополії загальнодержавної власності на засоби виробництва довів неспроможність його гнучкості, адекватності до зміни кон'юнктури, орієнтації споживача, а відчуженість кожного конкретного працівника від засобів виробництва призвела до пригнічення індивідуальних економічних інтересів, і, як наслідок, – зниження темпів росту ефективності виробництва.

Розвиток продуктивних сил в умовах переходу до ринку передбачає зміну виробничих відносин, в зв'язку з чим постає питання зміни принципів узгодження економічних інтересів. Перехід до ринку вимагає забезпечення максимальної економічної свободи власника засобів виробництва, оскільки по мірі наближення конкретного працівника до засобів виробництва зростає не лише його частка в отриманому результаті виробництва /тобто частина доходу/; але й відповідальність за цей результат. При випуску товару, який не знаходить попиту, працівник, що виготовив цей товар, несе збитки в тій мірі, в якій він є власником засобів виробництва. Звідси можна зробити висновок, що в найбільшій мірі орієнтованим на споживача буде приватний власник засобів виробництва, оскільки він в повній мірі відповідає за результати своєї праці. Проте необхідність об'єднання виробників робить практично неконкурентоздатним індивідуального виробника, в зв'язку з чим індивідуальні економічні інтереси реалізуються в умовах інтеграції праці окремих працівників в рамках трудових колективів. В такому випадку

дку реалізація індивідуальних економічних інтересів можлива лише при чіткому визначенні меж економічної відповідальності кожного працівника за результати праці, врахуванні частки його майна у загальній вартості засобів виробництва, тощо. Цей процес відбувається і саморегулюється на рівні первинної ланки господарювання, а роль держави при цьому полягає у створенні таких правових і економічних умов, при яких пригнічення індивідуальних економічних інтересів було б мінімальним. При забезпеченні таких умов кожний працівник безпосередньо відчуває результати своєї праці. При цьому відбувається зміна цільових пріоритетів. Якщо в умовах командно-адміністративної економіки основною метою виробництва було досягнення планових завдань, що призначались директивно, то в умовах ринку головним орієнтиром є попит на той чи інший вид продукції.

Відхід від командно-адміністративного управління економікою не означає повного усунення державного її регулювання. Змінюється лише його характер. Замість прямого директивного втручання в діяльність первинної ланки господарювання держава застосовує непряме регулювання економічних процесів переважно через посередництво економічних важелів.

На зміну директивному плану-наказу приходять індикативне планування. Дотримання індикативних показників означає на практиці забезпечення найбільш сприятливих умов роботи підприємства, а відхилення в той чи інший бік - ускладнює їх господарську діяльність.

Держава виступає як замовник, партнер підприємства, вступаючи з ним в договірні стосунки через систему держзамовлення, виділення певних ресурсів тощо.

Вирішення проблеми формування ринку ТНВ організаційно повинно бути виражене в формі спеціальної державної цільової програми, яку доцільно формувати на макrorівні і до якої включати відповідні програми регіонального рівня управління.

Програмно-цільові методи управління досить широко висвітлені в науковій літературі. Проте в умовах переходу до ринку суттєво змінюється принцип формування і реалізації цільових програм.

По-перше, виконавці програми обираються на конкурсній /за винятком окремих випадків/ основі.

По-друге, завдання програми виконується на договірній основі, що передбачає повну відповідальність виконавців за результати роботи.

По-третє, показники програми виступають основою формування індикативних планів, які мають рекомендаційний, але не директивний характер.

По-четвертих, реалізація програми повинна базуватись на стимулюванні виконання її завдань через економічні важелі впливу на первинну ланку господарювання.

Державне регулювання нарощування випуску ТНВ здійснюється переважно через систему впливу економічних важелів на суб'єкти господарювання і реалізації відповідної структурної перебудови. В зв'язку з цим доцільно детальніше зупинитись на економічному стимулюванні випуску ТНВ в загальнодержавному, регіональному аспектах і на рівні первинної ланки господарювання.

На рис. 1 проілюстровано варіанти застосування важелів державного регулювання з основних напрямків нарощування випуску ТНВ.

Основним напрямком нарощування випуску ТНВ на державному рівні виступає структурна перебудова народногосподарського комплексу. Її суть полягає в тому, щоб, з одного боку, збільшити питому вагу продукції галузей, що випускають ТНВ, в загальному об'ємі продукції /тобто здійснити зміну галузевої структури/, з другого - збільшити частку ТНВ в структурі продукції кожної галузі/ тобто здійснити зміну асортименту продукції в рамках галузі/. Приорітетними шляхами здійснення такої перебудови є:

- роздержавлення і приватизація майна державних підприємств;
- розукрупнення підприємств-монополістів;
- здійснення диверсифікації виробництва;
- конверсія підприємств оборонної промисловості;
- розвиток альтернативної економіки.

Роздержавлення і приватизація майна державних підприємств забезпечує умови реалізації індивідуальних інтересів і створює основу перепрофілювання виробництва на випуск ТНВ при забезпеченні належних стимулів з боку держави.

Розукрупнення підприємств-монополістів і розвиток альтернативної економіки здійснюється з метою створення конкуренції виробників і забезпечення на цій основі насичення ринку ТНВ. При пільгових умовах інвестування в розвиток виробництва ТНВ вказані процеси сприятимуть заповненню "порожнин" споживчого ринку.

Структурна перебудова виробництва передбачає широкомасштабне здійснення його конверсії і диверсифікації з метою збільшення виробничих потужностей по випуску ТНВ. Конверсія військово-промислових підприємств, які мають потужний виробничий потенціал, висо-

Напрямки народжування випуску ТНВ	Види державного регулювання	Пряме регулювання			Непряме регулювання					
		Закони	конні акти	Підста	Податки	Кредити	Ліцензії	Квоти	Тарифні платежі	Тоніжки надбавки до цін, дотації
I. Структурна перебудова народно-господарського комплексу:										
роздержавлення майна державних підприємств		+	+	-	+	-	+	-	-	
приватизація майна на державних підприємствах		+	+	-	+	-	+	-	-	
конверсія виробництва		+	+	+	+	+	+	+	+	
диверсифікація виробництва			+	+	+	+	+	+	+	
розвиток альтернативної економіки		+	+	+	+	+	+	+	+	
II. Ресурсне забезпечення випуску ТНВ		-	+	-	+	+	+	+	+	
III. Стимулювання первинної ланки господарювання		-	-	+	+	+	+	+	+	

Рис. I Схема застосування важелів державного регулювання напрямків народжування випуску ТНВ /на схемі "+" означає доцільність використання даного виду регулювання, "-" означає відсутність або недоцільність застосування даного виду впливу/.

кокваліфіковані кадри, сприяє значному поповненню товарних ресурсів, в тому числі й місцевих. Тому ці підприємства можуть за короткий термін налагодити виробництво технічно складних товарів народного споживання, попит на які практично необмежений. Зокрема, конверсія дозволила підприємству "Родон" швидко налагодити випуск телефонних апаратів, побутової радіоелектроніки; на Львівському об'єднанні телеграфної апаратури більша частина продукції сьогодні становить ТНВ.

Крім поповнення товарних ресурсів це дозволяє зберегти науково-технічний та кваліфікаційний рівень підприємств. Однак не завжди доцільно економічно нав'язувати військовим підприємствам виробництво товарів народного споживання. Краще дати їм можливість самим виробляти те, що вони вважають потрібним, але з врахуванням двох моментів: вимоги ринку та можливість перепрофілювання виробництва на випуск мирної продукції з найменшими витратами.

Державне регулювання структурної перебудови повинно здійснюватись в формі прямого і непрямого втручання.

Пряме втручання передбачає прийняття відповідних законів і підзаконних актів, частина яких вже виконується. Зокрема, прийнято закони про роздержавлення і приватизацію майна державних підприємств, про підприємництво, про власність та ін.

Непряме втручання повинне здійснюватись через систему економічних важелів, основними з яких є податки, кредити, ліцензії, квоти, митні платежі, знижки і надбавки до цін, дотації тощо. Спектр застосування вказаних важелів досить широкий, тому відзначимо лише основні напрямки їх використання.

Податки як важіль стимулювання структурної перебудови виробництва повинні забезпечувати сприятливі умови для конверсії, диверсифікації виробництва і розвитку альтернативної економіки. При цьому необхідно застосувати пільгове оподаткування /аж до повного звільнення від податків/ підприємства, що випускають ТНВ. В такому випадку, пільги можуть поширюватись не на весь прибуток /дохід/, а лише на ту його частину, яка отримується від реалізації ТНВ чи послуг населенню, а також яка направляється на реконструкцію, технічне переозброєння, перепрофілювання, конверсії, диверсифікацію виробництва, одним словом, яка направляється у фонд розвитку з метою нарощування випуску ТНВ та послуг населенню.

Важливим напрямком здійснення податкової політики є пільгове оподаткування /аж до звільнення від податків/ новостворених підприємств недержавної форми власності, які налагоджують випуск

ТНВ, якщо до приватизації дане підприємство займалося випуском продукції для промисловості, продаж цим підприємствам за пільговими цінами виробничого устаткування, сировини, енергії за рахунок дотацій з бюджету.

Для забезпечення оновлення фондів у галузях, що виробляють ТНВ /в першу чергу легкої і харчової промисловості/, і притоку інвестиційних ресурсів під час переходу до ринкової економіки слід звільнити від оподаткування хоч би ту частину прибутку, яка витрачається на розвиток виробництва, оновлення фондів.

Внаслідок внутрішньої і зовнішньої неконвертованості карбованця, неконкурентноздатності більшості підприємств, що випускають ТНВ, особливо легкої та харчової промисловості, несприятливого співвідношення зовнішніх і внутрішніх цін на продукцію, ці підприємства не зможуть перетворити виділені їм у карбованцях капітальні вкладення в реальні інвестиційні ресурси. Вихід бачиться як у введенні своєї національної валюти, так і в тому, щоб брати "натуральні" кредити у суміжних галузях /у вигляді сировини, устаткування, будівельних послуг/, а також у тому, щоб позичати валюту не в іноземних фірм безпосередньо, а у власних підприємств - експортерів вугілля, руди і металу на комерційній основі і при тому самому проценті у конвертованій валюті.

Кредитна політика повинна створювати сприятливі умови для інвестицій в розвиток виробництва ТНВ. При цьому можливе цільове пільгове кредитування проектів, які мають першочергове значення для вирішення окремих соціально-економічних проблем. Зокрема, це кредитування проектів по випуску медикаментів, медичного обладнання, продуктів і товарів для дітей тощо.

Ліцензії і квоти як обмежувчі і стимулюючі важелі застосовуються з метою вирішення кількох задач, пов'язаних з нарощуванням випуску ТНВ. Зокрема, це може бути обмеження дій підприємств-монополістів, надання переваг у використанні ресурсів і державного замовлення по випуску ТНВ проектам, що пройшли конкурсний відбір та інше.

Митні платежі ставлять метою створення таких умов товарообміну з іншими країнами, який би забезпечував нарощування випуску ТНВ в Україні. В її основі повинен лежати принцип - все, що сприяє нарощуванню обсягів випуску ТНВ - заохочується, і навпаки. Митна політика не повинна реалізуватись через заборону вивезення товарів, а базуватись на ретельних розрахунках товарних потоків, гнучкій системі митних платежів. Прикладом такого підходу може

бути досвід Угорщини щодо насичення внутрішнього ринку персональними комп'ютерами. З цією метою держава всіляко стимулювала ввіз в країну обчислювальної техніки і її елементів, перш за все мікропроцесорів, що сприяло швидкій комп'ютеризації економіки.

Розвиток економічної реформи передбачає поступовий перехід до переважно ринкової саморегуляції процесів виробництва і споживання. Це не виключає збереження і державного регулювання. Проте характер його в значній мірі змінюватиметься. Зокрема, це стосується підвищення ролі регіонального управління економічними процесами.

В науковій літературі думки дослідників сходяться на тому, що проблема забезпечення виробництва ТНВ - це в основному регіональна проблема.^{x/}

Нами розроблено кваліфікацію резервів випуску ТНВ в регіоні на основі двох груп: організаційно-технічних та організаційно-економічних резервоутворюючих факторів /рис. 2/.

I. Організаційно-технічні резерви реалізуються через заходи, спрямовані на ресурсне забезпечення випуску ТНВ. Виходячи з класичної тріади виробничих ресурсів стосовно регіонального рівня головними з них є:

а/ по матеріально-сировинних ресурсах:

залучення в господарський обіг вторинних ресурсів, відходів виробництва;

комплексне використання місцевих видів сировини;

організація обміну /в т.ч. і бартеру/ вторресурсів, відходів, місцевих видів сировини на необхідні для випуску ТНВ матеріально-сировинні ресурси й техніку з сусідніми регіонами, в тому числі і зарубіжними партнерами;

б/ по трудових ресурсах:

розробка і реалізація комплексної програми по створенню додаткових робочих місць по випуску ТНВ на підприємствах групи "А", в сільській місцевості, на підприємствах, що підлягають перепрофілюванню;

перепрофілювання кадрів, зміна структури пріоритетів в системі профтехосвіти;

максимально можливе використання інтелектуального потенціалу через формування регіональних замовлень на проведення науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт для нарощування випуску ТНВ і видача цих замовлень на конкурсній основі;

підвищення ролі органів зайнятості в цільовому використанні

Умови збільшення випуску товарів народного вжитку в
регіоні

Наявність ресурсів		Мотивація		
Матеріально-сировинні ресурси	Основні фонди	Збільшення об'ємів випуску	Збільшення фонду розвитку, інвестування підвищення технічного рівня виробництва	Зменшення суми податків, штрафів, обов'язкових платежів
	Трудові ресурси			
Збільшення прибутку				
<u>Резерви збільшення обсягів випуску товарів народного вжитку</u>				
-використання вторинних ресурсів, місцевих видів сировини, відходів виробництва	-створення додаткових робочих місць, перепрофільовання кадрів	-стимулювання впровадження нових технологій і нових конструкцій виробів	-ліцензування, видача концесій під місцеві ресурси	-регіональне замовлення на ТНВ "під ресурси"
-отримання дотацій на закупівлю ресурсів	-видача регіональних замовлень на виконання НДІКР	-пільги у перепрофільованні об'єктів незавершеного будівництва під потужності по випуску ТНВ	-система економічних пільг /податки, банківські проценти, ціни, квоти і т.п./	-створення оргструктур ринкового типу "під проблему": АО Холдінг-центрів, іноваційних структур, страхових компаній
		-конверсія		

Рис. 2 Класифікація регіональних резервів збільшення випуску товарів народного вжитку

коштів, які акумулюються за рахунок відрахувань підприємств у фонд зайнятості;

в/ по основних фондах:

... сприяння процесу конверсії і диверсифікації виробництва чех/ Див., напр., Гець В., Дем'яненко В., Волошук І., Носков В.
Економіка Української РСР на шляху до ринку // Економіка Радянської України. - 1990. - № II. - С. 17-26.

рез податкову політику, кредитно-фінансові і соціальні важелі; стимулювання оновлення основних виробничих фондів, особливо їх активної частини;

пріоритет у планах приватизації майна державних підприємств, що передбачають ріст випуску ТНВ в найближчій перспективі.

2. Організаційно-економічні резервуотворюючі фактори формують економічне середовище, яке б максимально сприяло нарощуванню /прямо чи опосередковано/ випуску ТНВ. При цьому опосередковане сприяння передбачає здійснення заходів по підвищенню технічного рівня підприємств, перепрофілюванню їх потужностей та інше для випуску конкурентноздатних ТНВ.

Покращення забезпечення населення кожного регіону ТНВ знаходиться у прямій залежності від відновлення і розвитку господарських зв'язків, економічних і організаційних методів господарювання, удосконалення загально-виробничої та галузевої структури виробництва, модернізації і розширення його матеріально-технічної бази, раціонального поєднання всіх форм власності. Виробництво ТНВ в регіоні необхідно формувати і розвивати з врахуванням можливостей місцевої сировинної бази, виробничих потужностей, промислових підприємств, попиту населення на різні види ТНВ. Тому відправним моментом для якісної зміни структури виробництва ТНВ повинна бути збалансованість між обсягами сировини та виробничими потужностями по його переробці, а також між попитом і пропозицією.

Розвиток балансових методів планування і управління виступає важливим організаційним фактором насичення ринку ТНВ. В ринкових умовах децю трансформуються їх функції, проте вони не втрачають своєї актуальності. Метою застосування балансових методів виступає необхідність раціонального використання ресурсів, підвищення ефективності виробництва. При цьому можна чітко виділити два напрямки, і, відповідно, дві цільові схеми формування товарно-ресурсних балансів. Перший - розробка товарно-ресурсних балансів на державному рівні. Необхідність цього викликана потребою забезпечення споживчого ринку найважливішими видами ТНВ. З цією метою вивчається потреба в кожному з вказаних видів ТНВ, забезпеченість ними, аналізуються можливі шляхи покриття дефіциту. Вказані заходи включаються в цільові державні програми, на основі яких формуються індикативні плани, видаються державні замовлення. Світова практика реалізації такого підходу показала його ефективність і доцільність. Державні замовлення надаються, як правило, найбільш надійним виробникам, які мають хорошу репутацію, є лідерами в своїй галузі

за технічним рівнем виробництва, якістю і конкурентоздатністю продукції.

Другий аспект застосування балансових методів – розробка балансів на локальному рівні або по окремих групах товарів. Розрахунок таких балансів необхідний перш за все для виробників цих товарів з метою прогнозування попиту і вироблення стратегії своїх дій на ринку. Підготовка відповідної інформації на Заході здійснюється асоціаціями або регіональними торговими палатами за порівняно невелику плату. В умовах України на перших порах цю функцію можуть виконувати відповідні служби місцевих органів самоврядування.

Збільшення обсягів виробництва ТНВ в значній мірі залежить від рівня використання економічних методів господарювання на території регіону. Розвиток ринкових відносин передбачає підвищення ролі територіальних органів в забезпеченні потреб населення в ТНВ. Формування ринкового сектора економіки вимагає надання плануванню індикативного, прогнозуючого характеру, а план виробництва ТНВ в регіоні повинен носити прогнозувальний характер.

Нарощування обсягів випуску ТНВ повинно здійснюватись на основі програмного підходу. В межах державної програми виходу з економічної кризи необхідно передбачити відповідний розділ по проблемі випуску ТНВ і узгодити його з іншими розділами програми. Регіональні програми повинні бути відповідним чином скоординовані і кореспондуватись з загальнодержавною.

Регіональні програми збільшення випуску ТНВ формуються і реалізуються перш за все з метою якомога повнішого і ефективнішого використання місцевих резервів, насичення ринку товарів і послуг. При цьому в основі їх розробки лежить:

- аналіз споживчого ринку товарів і послуг;
- аналіз можливостей збільшення випуску ТНВ на місцевих підприємствах;
- аналіз ресурсного забезпечення нарощування випуску ТНВ;
- пошук і економічна оцінка можливих варіантів вирішення проблеми;
- оцінка соціальних, економічних і екологічних наслідків реалізації програми;
- визначення пріоритетних напрямків вирішення проблеми;
- визначення термінів, затрат і виконавців по завданням програми;
- організація управління виконанням /реалізацією/ програми.

Прикладом такого типу програми може служити хід реалізації розробленої за безпосередньою участю автора "Програми поетапної перебудови структури економіки Івано-Франківської області, різкого нарощування виробництва ТНВ і обсягів платних послуг населенню на 1991 рік і до 1995 р."

Програма містить завдання двох рівнів. На першому рівні визначено потреби в ТНВ і розраховані варіанти задоволення цих потреб на основі інтегральної оцінки потенціальних можливостей промисловості області. На другому рівні визначено конкретні завдання по нарощуванню випуску ТНВ, перелік організаційно-технічних заходів по їх виконанню /зокрема, варіанти технічного переозброєння, реконструкції, розширення, конверсії і диверсифікації виробництва/, об'єми необхідних ресурсів, строки і виконавці цих заходів.

Збільшення випуску товарів народного вжитку в умовах скорочення об'ємів промислового виробництва за рахунок розвитку альтернативних недержавних господарських формувань на регіональному рівні є важливим напрямком вирішення проблеми. Зокрема, в сільській місцевості такі формування в перспективі виникатимуть на базі існуючих підсобних підприємств і промислів колгоспів, яких в минулому році в країні налічувалось більш як 360 тис.

Такі підприємства в дальнішому будуть трансформуватися у приватні фірми, товариства з обмеженою відповідальністю, венчурні та лізингові фірми, малі та спільні підприємства. Якщо ще врахувати, що західний регіон України історично мав розвинуті саме ці підприємства та промисли, які були регіональною особливістю зайнятості, то в гірських районах Карпат розвиток підсобних виробництв дозволить не тільки збільшити обсяги випуску ТНВ, але і дасть змогу пом'якшити негативні наслідки зростаючого безробіття.

Підвищення значення місцевих джерел у поповненні товарних ресурсів, перехід до ринку надають особливої актуальності формуванню ринкової інфраструктури, яка включає в себе товарні біржі, ярмарки, посередницькі та комерційні центри, спеціалізовані транспортні агенства, фірмові магазини, тощо. Від ступеню розвитку, зрілості такої інфраструктури залежать взаємозв'язки між виробниками та продавцями. В процесі розвитку ринкових відносин підсилюється тенденція до поєднання послідовних стадій виробництва та обігу товарів в рамках однієї господарської одиниці. Утворюються передумови формування промислово-торгівельних концернів, асоціацій, об'єднань, що є основою для нарощування випуску тих видів продукції, які користуються підвищеним попитом населення. Реалі-

зація таких заходів не під силу відокремленим агентам відтворювального процесу. З'являється можливість координації випуску продукції та її збуту на основі точного обліку потреб у сфері обігу, оскільки виробники дістають можливість отримувати "з перших рук" інформацію про динаміку попиту.

Вдосконалення ринкової торгівлі виробами місцевого виробництва. Роздрібна продаж виробів місцевого виробництва має свої особливості, які необхідно враховувати з метою збільшення товарообігу та більш повного задоволення попиту населення. Ситуація, яка склалася в останній час на ринку товарів народного споживання, також відбилася на роздрібній торгівлі, перекинувши властиві їй особливості. Зокрема, порівняно невеликий по місткості місцевий ринок, обмежений відносно вузькими рамками попиту, сьогодні спроможний поглинути будь-яку кількість товарних ресурсів. Якщо речіше було доцільно уникати дублювання асортименту продукції місцевого виробництва та великих промислових підприємств, то зараз це один з шляхів створення дієвості ринку, і роздрібна торгівля підтверджує його ефективність.

Формування товарних ресурсів, як доводить досвід споживачів кооперативу, суттєво залежить від промислових підприємств торгівлі. Однак держторгівля не має своїх підприємств по виробництву непродовольчих товарів. Так, швейні майстерні при універмагах та великих магазинах тканин могли б прискорити реалізацію тканин, покращити забезпечення покупців швейними виробами нестандартних розмірів, утилізувати номерний лоскут, а іноді позбутися дефіциту модних виробів.

Недоцільно зберігати великий розрив між виробництвом, побутовим обслуговуванням та торгівлею, слід максимально їх кооперувати. В цьому відношенні викликає інтерес досвід Польщі та Угорщини, де місцева промисловість, побутове обслуговування та торгівля входять в одне відомство. В результаті такого кооперування місцева промисловість більш оперативно реагує на запити населення та торгівлі, підприємства побутового обслуговування залучені до виготовлення недостаючих товарів для ринку і не займаються самі їх реалізацією. В найближчий час повинна бути проведена комерціалізація та приватизація підприємств роздрібною торгівлі. Ясно, що в першу чергу це будуть невеликі магазини, що реалізують товари саме з місцевих ресурсів. Необхідно ефективно провести ці заходи, не перешкоджати бажаючим придбати магазин, надавати їм організаційну, фінансову, юридичну допомогу.

В системі ринкових відносин особливе місце займають питання вдосконалення господарського механізму, розширення сфери ринкових відносин та економічної самостійності підприємств, роздержавлення та приватизації, пільгові умови оподаткування та матеріально-технічне забезпечення, прогресивне регулювання ціноутворення, тощо. Друга група включає пошук нових форм взаємодії між виробництвом та торгівлею для створення зацікавленості в збільшенні товарних ресурсів та найбільш вигідної для виробників та споживачів їх реалізації. Торгівля повинна приймати активну участь у відтворювальному циклі та вести пошук виробників та споживачів товарних ресурсів.

В И С Н О В К И

1. Комплексний підхід до вивчення організаційно-економічних факторів нарощування випуску товарів народного вжитку дає підставу зробити висновок про те, що економічною основою вирішення проблеми є узгодження індивідуальних, колективних і державних інтересів, чого можна досягнути лише при оптимальному поєднанні державного регулювання і ринкової саморегуляції економічних процесів.

2. В умовах поглиблення економічної кризи, що супроводжується спадом обсягів виробництва, нарощування випуску ТНВ можливе лише при домінуванні державного регулювання економіки, яке б доповнювалось ринковою саморегуляцією. Державне регулювання полягає в створенні економічних умов, при яких виробникам ТНВ було б вигідно нарощувати обсяг їх виробництва. Такі умови забезпечуються системою оподаткування, кредитно-фінансовими важелями, ціновою і митною політикою.

3. Основним об'єктом регулювання, який має визначальну роль в насиченні споживчого ринку ТНВ, виступає структурна перебудова виробництва, головними напрямками якої є здійснення цілеспрямованої державної інвестиційної політики з пріоритетним розвитком підприємств групи "Б", конверсія і диверсифікація виробництва, роздержавлення і приватизація майна державних підприємств, розвиток альтернативної економіки.

4. Стимулювання процесів структурної перебудови і нарощування обсягів ТНВ вимагає перегляду застосування економічних важелів впливу на первинну ланку господарювання, перш за все пільгового оподаткування виробників ТНВ.

5. Організаційною формою забезпечення нарощування випуску ТНВ

повинна бути розробка і реалізація відповідної державної цільової програми і координація її завдань з регіональними програмами. При цьому виконавці програми, умови фінансування та інше повинні визначатись на конкурсній основі і на підставі заключення відповідних договорів.

6. На регіональному рівні особливого значення набуває розвиток альтернативної економіки, в зв'язку з чим в регіональних програмах нарощування випуску ТНВ доцільно передбачити комплекс заходів по стимулюванню розвитку кооперативів, малих підприємств та т.п., координувати діяльність торгівельних організацій.

Наукові роботи по темі дисертації

1. Перович Д.Н. Возможности роста есть. // Коммерч. вест. - 1983, - № 6. - С.20.
2. Перович Д.Н. Наш опыт регионального планирования. // Советская торговля. - 1983. - № 5. - С. 36.
3. Перович Д.Н. А возможности есть... // Коммерч. вест. - 1983. - № 24. - С. 17.
4. Перович Д.М. З місцевих ресурсів більше товарів високої якості. // Прикарпатська правда. - 1982. - № 116. - С. 2.
5. Перович Д.Н. Вовлечение в товарооборот местных товарных ресурсов. - К.: Техника, 1988. - С. III.
6. Перович Д.М. Залучення місцевих сировинних матеріалів як основа ефективного використання районів гірської і передгірської зонь Карпат. // Тези наук. пра кт. конференції. Трудовий потенціал України". Львів: ЛВІЕ АН України, 1992. - С.2.
7. Перович Д.М. Розвиток господарського механізму Західного регіону України в умовах ринкових відносин. // Львів: ЦНТУ, 1993, - С.25.
8. Перович Д.М. Розвиток організаційно-економічних методів управління збільшенням виробництва товарів народного вжитку і поповнення товарних ресурсів. // Препринт наук. доповіді. К.: ІЕ АН України, 1993. - С.55 /в друці/:

Зам.174, тир. 35

Підписано до друку 19.2.1993, формат паперу 60x84¹/16, об'єм-1,25 д. арк.

Відділ оперативної поліграфії ОУС, м. Ів-Франківськ, вул. Ляф'євців, 6.

471955

AB 26.796

AB 26.796

Page 2 of 2

Page 2 of 2

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.